

Božidar Finka
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Na gradišćanskohrvatskim jezičnim stazama

Prilog se bavi problematikom vezanom uz gradišćanskohrvatski književni jezik s posebnim osvrtom na njegov suodnos prema književnom jeziku u Hrvatskoj. Nedvojbeno je činjenica da je gradišćanskohrvatskih govornika sve manje, i oni su, usprkos relativno povoljnim uvjetima opstanka, stalno izloženi asimilacijskim procesima.

U skladu sa svojim planovima delegacija je Međuakademijskoga odbora za narodne manjine i narodnosti sa sjedištem pri Slovenskoj akademiji znanosti in umetnosti u Ljubljani pohodila (od 25. do 30. lipnja 1990.) susjednu Austriju radi posjeta gradišćanskim Hrvatima u Gradišću (Burgenland) i Beču (Wien). Cilj je posjeta bio da se u izravnim razgovorima sa širokim krugom gradišćanskohrvatskih sugovornika i predstavnika javnoga, kulturnoga i znanstvenoga života stekne što potanji uvid u položaj gradišćanskih Hrvata u Austriji te da se temeljem tih spoznaja i raspoložive literature izradi i objavi elaborat (kao zbroj pojedinačnih priloga članova delegacije) kao moguće uporište i poticaj za dalja proučavanja i postupak u djelokrugu pitanja vezanih za gradišćanske Hrvate.

Posjet je gradišćanskim Hrvatima u Austriji organizirala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a u Austriji je glavni organizator posjeta i koordinator razgovora bilo Hrvatsko kulturno društvo u Željeznom (Eisenstadt) na čelu sa svojom predsjednicom mr. Zlatkom Gieler.

S obzirom na to da su u delegaciji bili stručnjaci raznih grana znanosti i opredjeljenja te svaki od njih u svom pismenom prilogu pruža viđenje sa svoga profesionalnoga gledišta i interesa, u ovom se prilogu obuhvaćaju samo pitanja vezana za jezični interes.

U razgovorima su se potvrdila sva bitna opredjeljenja s obzirom na oblik i sadržaj, naziv i funkciju gradišćanskohrvatskoga književnojezičnog izraza, s posebnim obzirom na njegov suodnos prema književnom jeziku u matičnoj zemlji

Hrvatskoj. Došle su do izražaja i mnoge nedoumice u širokom rasponu gledanja i htijenja gradišćanskih Hrvata: od onih kako očuvati jezik »prostoga puka« kao nezaobilazan i najsigurniji zalog za opstojnost same hrvatske narodne manjine do onih koje ističu potrebu njegovanja i razvijanja toga jezika za postizanje »visoke kulture« poput drugih suvremenih nacionalnih europskih kultura, među njima i »visoke kulture« na hrvatskom jeziku u Hrvatskoj. Ona pak gledanja i htijenja koja su prvenstveno ili isključivo zaokupljena poboljšanjem životnih uvjeta (»materijalne baze«) često stavljaju u drugi plan hrvatsku nacionalnu i jezičnu konsolidaciju, a u svojim su najradikalnijim oblicima »voda na mlin« asimilantskim (denacionalizatorskim) težnjama. Ne može se naime zanemariti činjenica da je, statistički izraženo, gradišćanskohrvatskih govornika sve manje, odnosno da se u svakom novom popisu stanovništva smanjuje broj onih koji se izjašnjavaju kao pripadnici hrvatske jezične (time i nacionalne) zajednice. Polazeći od interesa manjine, trebalo bi dosljedno i uporno u austrijskom društvu općenito poticati stimulativne, a otklanjati eventualne destimulativne povode za tu pojavu, jer su manjine i u relativno povoljnim uvjetima opstanka stalno izložene asimilacijskim procesima. (Tu sam misao izrekao i u razgovoru na sastanku delegacije s dr. Heinzom Tichyjem, referentom za narodne manjine pri Uredu saveznoga kancelara Austrije u Beču.)

Zaokupljenost je, međutim, narodnim jezičnim i kulturnim položajem stalna briga velikoga broja gradišćanskohrvatskim narodnim težnjama odanih javnih i kulturnih pregaratelja. Oni sveudilj upućuju na probleme te predlažu i iznalaze načine i putove koji bi učinkovitije osigurali narodne probitke. Uz potrebno i pojačano nastojanje za što većom usklađenošću misli, htijenja i ostvarenja njihovi će rezultati sigurno biti i zapaženiji i djelotvorniji. To, tj. ta usklađenost, ostaje kao »condicio sine qua non« ili, još određenije, uvjet da se njihove dobre želje plodonosno oživotvore.

Neki glavni pogledi na gradišćanskohrvatski književni jezik, na njegovo značenje, njegov književnojezični oblik i njegov suodnos prema hrvatskom književnom jeziku, koje smo zajednički razmatrali za svojega boravka u Gradišću i Beču, dijelom su odraženi i objavljeni u stavovima hrvatskih i gradišćanskohrvatskih kulturnih i jezičnih poslanika još prije našega pohoda gradišćanskim Hrvatima u Austriji, dijelom su oblikovani i objavljeni poslije toga pohoda. Razumljivo je što se izbor iz tako oblikovanih mišljenja i ovdje donosi, i to ne samo zato što ta mišljenja sadržavaju znatan stupanj podudarnosti gledanja na jezik obiju strana nego i zato što podupiru obostrana nastojanja da se sagledavanjem jezične stvarnosti zajednički poradi na njezinu usmjeravanju prema interesima od životne važnosti za gradišćanske Hrvate.

— Već je odavna prihvaćeno objektivno znanstveno gledište da »gradišćanskohrvatski jezik ne predstavlja samo lokalnu, kulturnopovijesnu i dijalekto-
lošku vridnost za hrvatsku matičnu zemlju, nego je u stanju zaokupiti svojim bogatstvom, svojim novimi tvorevinami i svojim razvojnim tendencijama znanstveno zanimanje svakoga nepristranoga istraživača svakuda po cijelom svitu«... »Ta književni jezik razlikuje se od sadašnje čakavske pismenosti u Hrvatskoj izvjesnim tradicionalizmom ki je zadržao mnoge riči, sasvim obične u hrvatskoj čakavskoj književnosti 16. st., ke su ali kasnije onde prominili. Prez

značajnih kulturnih i književnih kontaktov s matičnom zemljom i prepušćeni sami sebi, stvorili su gradišćanski Hrvati dost velik broj vlašćih jezičnih oblika. U sintaksi stali su pod nimškim, u fonetiki dijelom i pod mađarskim uplivom, pa su stvorili svoj urođeni vlašći književni jezik, ki se stoprv u posljednje vrijeme trsi da se u pojedini vanjski oblici prilagodi hrvatskomu književnomu jeziku« (Rječnik 1982.).

Te su se činjenice stalno potvrđivale i u razgovorima koje smo vodili, a našle su svoj adekvatni izraz i u prilogu istaknutoga gradišćanskoga Hrvata, literata, kulturnoga povjesničara i lingvista Nikole Benčića (Nikolaus Bencsics), prvoga dopisnoga člana Jugoslavenske (=Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti iz populacije gradišćanskih Hrvata, suautora navedenoga gradišćanskohrvatskoga rječnika, koji je u tom svom (zasad rukopisnom) prilogu izrekao i ove misli:

— U Gradišću se »probija, prihvaća i širi mišljenje o posebnom, svojevrsnom, samostalnom hrvatskom (književnom) jeziku. Time što su austrijske državne vlasti prihvatile i priznale javni i službeni karakter toga jezika, koji je i (katolička) Crkva na Drugom vatikanskom koncilu prihvatila za jezičnu normu gradišćanskih Hrvata, po čemu je on dobio i naziv gradišćanskohrvatski jezik, defakto je provedeno lučenje od hrvatske književne norme (u Hrvatskoj). Današnja jezična norma koja se smatra standardnom među gradišćanskim Hrvatima nastala je razvojnim procesom u razdoblju od (približno) 450 godina. U tom razvoju nisu djelovala samo jezična načela i pravila u usavršavanju i dotjerivanju nego i povijesni, društveni, socijetalni i kulturni čimbenici te oprečne nacionalne snage pograničnoga prostora.«

Gradišćanskim su Hrvatima poznate i raspr(av)e o nazivu jezika i njegova lingvističkoga sadržaja u matičnoj zemlji (Hrvatskoj) kao i pokušaji osporavanja te je i to bio razlog da se ne vezuju za mogući naziv i sadržaj jezika koji bi odudarao od jezične stvarnosti izražene u njegovu hrvatskom nazivu i sadržaju, tj. koji ne bi nazivom i sadržajem bio hrvatski književni jezik. Vodeći gradišćanskohrvatski poslenici nisu naime mogli zanemariti želju naroda da im jezik nosi isključivo hrvatsko ime, inače bi stavili na kocku i samu egzistenciju gradišćanskohrvatske narodne manjine.

Temeljeći i dalje ovo izlaganje na nekim mislima i podacima N. Benčića, treba posebno naglasiti i slijedeću činjenicu:

— Najaktualnija sociopolitička analiza u suvremenoj društvenoj, kulturnoj i jezičnoj situaciji gradišćanskih Hrvata, izvještaj Austrijske rektorske konferencije, priznaje (možda prvi put u povijesti gradišćanskohrvatske manjine) funkciju jezika kao:

- a) faktora/čimbenika identiteta,
- b) uzročnoga pokretača identifikacije,
- c) posrednika kulturne baštine...

Danas bi glavni zahtjev prema tom jeziku bio... FUNKCIONALNOST u društvu koje je razvilo taj jezični sustav, a funkcionalnost uključuje i sve vrsti umjetnosti riječi ili jezične umjetnosti i estetskih čimbenika.

S obzirom na svoju funkcionalnost gradišćanskohrvatski »ima dva velika konkurenta: njemački jezik u Austriji (odnosno mađarski i slovački u susjednim zemljama) i hrvatski književni jezik. U prvom bi se slučaju moglo pomisli-

ti na samovolju ili prilikama izazvanu asimilaciju, što bi moglo dovesti i do raspada mikrokulture hrvatskog jezika. U drugom se slučaju upućuje na usku i plodnu povezanost s jezičnom normom matičnog naroda«, jer se polazi od pretpostavke da je to »vrijednost po sebi«. No stvarnost je i tu drukčija: tome se ne protive samo zastupnici posebnoga, posve neovisnoga statusa gradišćanskohrvatskoga jezika nego još žešće asimilanti koji (da bi zaobišli vezu s jezikom matičnoga naroda, a time i porezali grane nastojanju za njegovanjem hrvatstva) govore o štetnim, neprihvatljivim crtama hrvatske književnojezične norme u gradišćanskohrvatskom, osobito pojačano u vrijeme kad je jezik u Hrvatskoj bio zasjenjen dvočlanim nazivom i njime uvjetovanim sadržajem. To dakle nije toliko lingvističko pitanje koliko pitanje hrvatske svijesti u tuđem nacionalnom i jezičnom zaokruženju. U takvim je prilikama, osobito ako se iz objektivnih razloga izbjegava jači oslonac na književnu normu u Hrvatskoj, zasad još uvijek idealizirana namjera »izgraditi potpunu kompetenciju gradišćanskohrvatskoga varijeteta u svakodnevnom životu«. To bi međutim značilo konsekventno izgrađivati rječnik na ruralnom i vjerskom jezičnom blagu, a poznato je da su oba ta jezična područja danas nedostatna, da suvremene životne potrebe zahtijevaju obuhvatniji jezični vokabular. U tome se i sadrži uzrok rivaliteta između hrvatskoga književnog jezika i gradišćanskohrvatskoga varijeteta. No kako nema ozbiljne obnove jezika manjine bez oslonca na jezične strukture matičnog naroda, problem je gradišćanskohrvatskoga varijeteta kako prihvatiti razvojne stimulacije iz izgrađenoga književnog jezika matičnog naroda, zadržavajući svoj autohtoni i prepoznatljiv oblik književnog mikrojezika. S obzirom na konkretno stanje toga međuodnosa, kako se ono ostvaruje u relativno bogatoj gradišćanskohrvatskoj pisanoj riječi, u dobroj mjeri i u usmenoj komunikaciji na iznaddijalekatskoj razini, može se utvrditi da je taj međuodnos obilježen dvojako. Jedan je odnos u kojem je gradišćanskohrvatski čakavski književnojezični izraz, dakle i kao poetski jezik, varijetet u odnosu na hrvatski književni jezik, a drugi je odnos u kojem gradišćanskohrvatski funkcionira kao samostalan hrvatski književni mikrojezik paralelno s hrvatskim književnim jezikom, o kojem ipak ovisi više nego ma o kojem drugom jeziku. To je ta specifičnost po kojoj se ne može na posve isti način vrednovati gradišćanskohrvatski čakavski varijetet kao onaj čakavski varijetet koji je nastao u Hrvatskoj. U gradišćanskohrvatskom je čakavski varijetet prerastao u opći jezik ili, još određenije: opći jezik svoj polazni oblik duguje čakavskom varijetetu. Iz toga izlazi da je opravdana ne samo solucija po kojoj se gradišćanskohrvatska književnojezična produkcija razmatra u sklopu produkcije na čakavskom varijetetu nego i solucija po kojoj se ta produkcija razmatra kao produkcija gradišćanskohrvatskog mikrojezika, odnosno paralelnoga hrvatskoga književnog jezika. U oba je slučaja poželjna, vjerojatno je i nezaobilazna, tendencija da se krajnosti postupno nadmašuju, tj. da se razvoj usmjeruje prema jedinstvenom i zajedničkom hrvatskom književnom jeziku. Da bi što potpunije došla do izražaja gledišta o jeziku gradišćanskih Hrvata kao i činjenice koje to pitanje problematiziraju, korisno je ovdje navesti i mišljenje još jednoga uglednoga gradišćanskoga Hrvata, glavnoga urednika tjednika »Hrvatske novine«, inače književnika i člana Društva hrvatskih književnika u Zagrebu — Petra Tyrana. On je u »Hrvatskim

novinama« objavio tekst pod naslovom »Zač se bojimo visoke gradišćanskohrvatske kulture?« (prenio ga je i zagrebački »Vjesnik«) koji se zbog svoje zanimljivosti u cijelosti i ovdje donosi.

— Svaki narod svoju snagu, svoju žilavost, svoju volju za jezičnim i narodnim opstankom kaže i tim, da hlepi za visokom kulturom, da stvara visoku i angažiranu, donekle kritičnu ali pred svim naprednu kulturu. Temelj ove visoke ili razvijene kulture je u prvom redu jezik, znanje o jeziku, vladanje jezikom i pripravnost tim jezikom baratati, ga razviti i se njim služiti i na moderan, avangardni, napredni način.

Nijedan ne more tajiti — a ne bi ni dopustili — da Gradišćanski Hrvati ne bi imali kulture, da ne bi bili razvili vjersku kulturu, da ne bi imali jačke, usmenu i pismenu književnost, da ne bi imali svoje masmedije, da bi bili jednostavno nekulturni. Ali smo na ikakovom području dostigli zaista visok nivo? Se na bilo-kom polju moremo miriti s visokom kulturom npr. Rusov, Nimcev, Englezov, Ugrov ili Hrvatov u Hrvatskoj? Po slavistu i znamenitom jezikoslovcu Radoslavu Katičiću Gradišćanski Hrvati nemaju standardni jezik. Gradišćanskohrvatski je, uz hrvatski, jezik liturgije — ali Crkva se (iz svojega gledišta opravdano) ne čuti obavezna, da na ovom jeziku širi vjeru i da se tim jezikom služi i u dvojezični fara.

Takozvani narod čuda-čega odbija, ča se kod nas piše na malo višem jezičnom i sadržajnom nivou. Mnogi naši tzv. narodni peljači i prvaki iz uprav ovo-ga uzroka nisu dost hrabri, iskati put visokoj kulturi, znamda i zbog toga ar im je ovako laglje. Ka od naših pozornic se usuđuje prikazati igrokaz, ki nije šalan i na nivou tretorazrednih nimških ili ugarskih 50–100 lj. starih lakocjenih lakrdijov, plitvih komedijov.

Svakodnevna borba velikoga dijela naših najboljih ljudi s narodom, s tzv. bazom ih je očevidno potegnula u prostost, u prosječni nivo, ar mislu da je to jur najviše ča moru dostignuti, ča bi narod prihvatio. O modernoj književnosti da ni ne govorimo (izuzevši znamda pjesništvo) — jednostavno ju nimamo. Preveć je takovih ljudi med Gradišćanskimi Hrvati, ki se čutu odgovorni za narodni opstanak pak za to ulažu i neizmjerne (ili malo manje) truda i djela po tom geslu: ako se narod zabavlja i se smije je to garant da će nas biti i u budućnosti, onda ćemo si obdržati svoj jezik i svoju kulturu. To je lažljiv i krivi zaključak. Za ki jezik ide i za ku kulturu? Očevidno za to, da su Nimci ili Ugri na Štrapovu jur davno pomeli iz svojih pozornic i kulturnoga fundusa. Nivo, ki pravoda nikada nije bio bogzna kako visok u prispodobi s drugimi visokimi kulturami, će pasti i nadalje. No, fizički će biti nas i naših potomcev i nadalje, ali gradišćanskohrvatske kulture već neće biti. A onda već neće biti ni jezika. Logični argument slijedi: To je sudbina svake narodne manjine, a još već ako je rascipana na tri i već zemalj i ne dobiva potribnu potporu. Komu je Hrvatstvo samo hobi, ki u njem vidi samo da se po hrvatsku smije i jači narodne jačke, on(ona) u ovi redi neće najti kričuću poruku. Komu to znači već — a ufajmo se da ih je dost — je sigurno jur dost rano spoznao, da imamo dvi mogućnosti: ili se jezično i kulturno približiti a konačno i prilagoditi tzv. »matičnomu narodu« — ili svu našu snagu uložiti u daljnji razvitak našega jezičnoga i kulturnoga dobra. Onda to mora biti sa svimi konsekvencijami.

Biti za dobro staro i novo je jedina moguća deviza za budućnost — ako ju opće želimo.

Imajući u vidu navedena gledišta, koja uopćavaju i odražavaju svu lepezu pitanja što su i cvijećem i trnjem posuta na gradišćanskohrvatskim jezičnim stazama, možemo posvjedočiti da je u toj maloj hrvatskoj jezičnoj zajednici, trajno izloženoj asimilaciji i nestajanju, uvijek bilo odlučnosti i razvijene svijesti o potrebi očuvanja nacionalnoga i jezičnoga hrvatskoga identiteta i da su pretežno nacionalni čimbenici izrasli u samoj toj zajednici smogli dovoljno snage ne samo da se hrvatski jezik održi u dnevnoj razgovornoj uporabi na razini mjesnih idioma nego da se oblikuje i njegov pisani, književnojezični izraz. Iako gradišćanskohrvatski književnojezični izraz nije nikad stekao jedinstvene norme, ipak je i takav niz stoljeća funkcionirao kao iznaddijalekatsko sredstvo pismenoga, do određene mjere i usmenoga sporazumijevanja (osobito u crkvi i u školi), na dosta visokom stupnju apstrakcije, tj. u polivalentnoj funkciji književnoga jezika Hrvata u Gradišću. Današnje prilike pojačano iziskuju (a to je i smisao objavljenoga priloga P. Tyrana) da gradišćanski Hrvati stalno izgrađuju svoj književnojezični izraz kako bi mogao udovoljiti sve brojnijim i sve složenijim kulturnim potrebama i zahtjevima što se sve snažnije uklapaju u opće kulturne i civilizacijske potrebe i zahtjeve suvremenoga čovjeka. Pri tome se, kao i inače u kulturnojezičnoj politici, imaju na umu narodne težnje da se Hrvati u Gradišću (jednako i oni u Beču) ni jezično ni kulturno ne zatvore u sebe, tj. da se ne ograde ni od kulturnih tokova u Austriji ni od kulturnih tokova u Hrvatskoj, i da im jezik ne postane prepreka za praćenje tih tokova. Tako postupno približavanje hrvatskom književnom jeziku, i crpenje iz njega, uz zadržavanje tipičnih gradišćanskohrvatskih jezičnih posebnosti postaje sve više zajedničko sredstvo iznaddijalekatske, javne usmene komunikacije gradišćanskohrvatskih govornika, tj. gradišćanskohrvatska se jezična koine sve više ustaljuje kao standardni jezik i u pismenom i u usmenom priopćavanju. Hrvati Gradišćanci upravo u svojoj jezičnoj posebnosti, nastaloj na opisan način, gledaju zalog i svoje današnje i svoje sutrašnje opstojnosti kao nacionalne manjine u germanskom moru. Postojanje gradišćanskohrvatskog jezika nije dakle samo u funkciji gologa vegetiranja narodne manjine nego jednako i u funkciji njezina kulturnoga i duhovnoga rasta. U tom su svojevrsnom podvigu u proteklo vrijeme prednjačili narodni svećenici i učitelji, a u novije vrijeme njima su se pridružili i drugi, sve brojniji intelektualci najrazličitijih profila. Zato smo mogli utvrditi pojačano ufanje i uvjerenje gradišćanskih Hrvata da će i u novim uvjetima uspjeti očuvati svoj nacionalni i jezični identitet koji su, makar i uz velike žrtve i gubitke, zainteresirano i ljubomorno čuvali i očuvali prelijevajući ga u pamet i srce od pokoljenja do pokoljenja sve do današnjega. Nekad je u tome glavnu ulogu imala razgovorna hrvatska riječ u obiteljskom domu i na javnim mjestima odnosno sastajalištima. Danas je razgovorni hrvatski jezik znatno reduciran i u domu i na klasičnim javnim mjestima, pogotovu i zato što su mnogi hrvatski žitelji zaposleni izvan tradicionalnih zanimanja (ratarstvo, stočarstvo, obrt), najčešće i izvan mjesta stanovanja, pa se jedni vraćaju tek podvečer istoga dana, a drugi tek krajem tjedna ili još rjeđe. Tako se događa da i mnoga djeca dolaze u školu sa slabim predznanjem hrvatskoga jezika i tek od školske

dobi počinju sustavnije svladavanje materinskoga jezika. Učenje se hrvatskoga jezika danas više nego u prošlosti stimulira i na druge, suvremenom dobu primjerene načine. Na gradišćanskohrvatskom se objavljuju i čitaju novine, kalendari, zbornici, književna djela i razne druge knjige, zatim brojni školski i crkvenovjerski priručnici i udžbenici u Gradišću i Beču. Osobito je u posljednje vrijeme za konsolidaciju gradišćanskohrvatskoga mikrojezika veliku ulogu odigrao već spomenuti gradišćanskohrvatski rječnik (Rječnik 1982.). Očekuje se da će još veće značenje imati drugi dio gradišćanskohrvatskoga rječnika s gradišćanskohrvatskim riječima u prvom stupcu (objavljen 1991. god.). Što se pak tiče više naobrazbe na gradišćanskohrvatskom, valja odati dužno priznanje Bečkom sveučilištu gdje se zauzimanjem profesora M. Mareša i R. Katičića na slavističkoj katedri već dulji niz godina održavaju gradišćanskohrvatski jezični tečajevi (lektor mr. Joško Vlašić) i predavanja o gradišćanskohrvatskoj kulturi (voditelj dr. Nikola Benčić).

U Gradišću djeluje više kulturnoumjetničkih i športskih društava, održavaju se prijateljski odnosi s društvima, organizacijama i pojedincima u Hrvatskoj, više je nego ikada gradišćanskohrvatskih polaznika na raznim stupnjevima školske naobrazbe (od osnovnoškolskih preko srednjoškolskih do višeškolskih i visokoškolskih) gdje se postupno izoštrava svijest o podrijetlu pa i o obvezi mlade generacije da nauči, razvija i njeguje vlastiti jezični izraz. Za gradišćanskohrvatske se učenike i studente organiziraju i u Hrvatskoj ljetne škole i seminari ili daju stipendije za redovite studije u Hrvatskoj. Na razvijanje jezične i nacionalne svijesti utječu i već uhodane radioemisije, u novije vrijeme i televizijske emisije na gradišćanskohrvatskom. No u moru potreba to je tek kap, toliko da se luč gradišćanskohrvatske jezične zajednice naglo ne utrne, a i tu luč gradišćanski Hrvati podržavaju pretežno oslonjeni na vlastite snage i mogućnosti, gdjekad uz prigušen sluh mjerodavnih institucija za manjinska pitanja. Između ostaloga, ni do danas nije udovoljeno potrebama, zahtjevima i obvezama za dvojezičnim tablicama koje bi obilježavale sela s gradišćanskohrvatskim žiteljstvom. Gradišćanskohrvatski nije znatnije, gdjekad nije ni simbolički, zastupljen ni u organima ni organizacijama javne vlasti (npr. matični uredi, administrativno-sudsko poslovanje), u dječjim ustanovama predškolske dobi (vrtićima) itd. Tu »nemarnost« gradišćanski Hrvati doživljavaju kao svoje osporavanje od strane službenih nositelja zajedničkih javnih vlasti.

Razumljiva je i opravdana i nenadomjestiva nesebična zauzetost gradišćanskohrvatskih čimbenika da im dobro i svrhovito funkcionira osnovno i srednje školstvo na materinskom jeziku pa treba podupirati (i u Hrvatskoj i u Austriji) sva njihova nastojanja za otvaranjem osnovnih i srednjih škola (gimnazije) ili odjeljenja u njima s (gradišćansko)hrvatskim kao nastavnim jezikom ili jednim od nastavnih jezika (dvojezično školstvo) gdje god ima djece s gradišćanskohrvatskim jezičnim i narodnim obilježjem uvjetovanim podrijetlom i opredjeljenošću njihovih roditelja.

U svakom slučaju, treba omogućiti i osigurati da svako (!) gradišćanskohrvatsko dijete i u Gradišću i u Beču za svoga školovanja što bolje svlada jezik svoje jezične i narodne zajednice. Tek će na taj način školske vlasti ispuniti obvezu prema svojim mladim sugrađanima inojezične pripadnosti, jer i za njih,

kao uostalom za svu djecu na svijetu, mora vrijediti načelo da im je pravo na materinski jezik jedno od temeljnih ljudskih prava.

U Austrijskoj su akademiji vođeni razgovori i o mogućnosti šire suradnje na kulturnom i znanstvenom području od interesa za sve akademije zastupljene u razgovorima. (Austrijsku su akademiju zastupali akademici V. Mareš i R. Katičić.) Za predmet ovog razmatranja osobito je sa zadovoljstvom utvrđeno da Austrijska akademija stvara znanstvene uvjete za proučavanje života koruških Slovenaca i gradišćanskih Hrvata, posebno u vezi s činjenicom da je Akademijina Balkanska komisija (Balkankommission) praktički postala Commissia Slavica Austriaca. U desetak godina izdala je cijelu malu biblioteku. Za Hrvate su i Hrvatsku s jezičnoga gledišta od posebnoga interesa radovi prof. G. Newklowškoga, E. Koschat, J. Hamma i E. Palković o gradišćanskohrvatskim govorima, a nezamjenljiv je i udio Akademijinih članova (najprije J. Hamma, zatim R. Katičića) u organizaciji pripremnih radova, izradbi i redigiranju Gradišćanskohrvatskoga rječnika, u istraživanju mjesnih gradišćanskohrvatskih govora za potrebe izradbe Općeslavenskoga lingvističkoga atlasa (OLA), u novije vrijeme i na pomoći pri istraživanju tih govora za potrebe izradbe Hrvatskoga dijalektološkoga atlasa (HDA). To su sve pothvati od najvišega znanstvenoga dosega koji prvi put u povijesti gradišćanskohrvatski aktualiziraju u europskom i svjetskom kontekstu i time ga definitivno izvlače iz položaja inferiornosti ili čak anonimnosti.

Ovaj pogled na stanje i perspektive gradišćanskohrvatskoga jezičnoga modaliteta kao općega govornoga jezika i posebno kao gradišćanskohrvatskoga književnojezičnoga izraza nudi kao zaključak i neke aksiome, koji ne proizlaze samo iz analize izvršene za ovu priliku, nego su u razno vrijeme i na raznim mjestima formulirani i od drugih autora. Ovdje se navode u slijedu kao podsetnik za razmišljanje i akciju.

— Međunarodno je priznata činjenica da u današnjem času nijedna narodna manjina ne može opstati bez redovitoga kontakta s matičnim narodom, jer su njezine mogućnosti preslabe, skromne (Müller 1984, XIX).

— U suvremenim civilizacijskim kulturnim, političko-ekonomskim prilikama, standardni je jezik neophodan uvjet za nacionalno opstojanje svake nacionalne manjine, on je najsnažnije oružje u borbi za očuvanje narodnosti, ako uspije izboriti ono mjesto u društvu koje mu po značenju pripada. Uključivanjem u tijekove kulture, znanosti, civilizacije vlastitim jezičnim sredstvima skup ljudi koji govore jednim jezikom postaje od nedefinirane jezične mase — narodom (Šojat 1980–1981., 309).

— Jezik niti nastaje niti živi tek voljom znanstvenih i kulturnih radnika, već učestalošću i oblicima dnevne upotrebe, željom i upornošću nosilaca nasljedja da osiguraju kontinuitet i život, a ne samo sjećanje na jezik (Dumančić 1984., 264).

— Pitanje je dakle »biti ili ne biti« za gradišćanske Hrvate da čuvaju i izgrađuju kulturu gradišćanskohrvatskoga jezika kao najveću vrijednost za svoju homogenizaciju i identifikaciju, jer dok se bude u Gradišću održavao hrvatski jezik, postojat će i hrvatska narodnost u Austriji i susjednim zemljama. Bez živoga jezika nema žive kulture (Benčić 1984., 62).

— Većinska kultura treba štititi bikulturnost Hrvata, jer, ako bi se manjinska kultura utopila u kulturu većine, bio bi to neizbježan put prema potpunoj asimilaciji te manjine, koja ima svoju autentičnu kulturu i historijsku svijest, pa prema tome i prirodno pravo na viziju svoje budućnosti (Vranješ–Šoljan 1984., 232).

— Budućnost je za gradišćanske Hrvate u integraciji u pluralizmu, čiji je temelj povezanost s Austrijom, s Gradišćem i svojim Hrvatstvom. Ova sinteza vodi k modernoj dvojezičnosti i pripadanju kulturama, a to je znak koji upućuje na buduću multinacionalnu i multikulturnu integriranu Europu, kojoj bi dvojezični i bikulturni gradišćanski Hrvati mogli poslužiti kao primjer (Palković 1974., 9).

Literatura

- Bencsics 1972. = Nikola Bencsics, *Abris der geschichtlichen Entwicklung der burgenländisch-kroatischen Schriftsprache*. Wiener Slavistisches Jahrbuch, 17, Wien 1972, 15–28.
- Benčić 1974. = Nikola Benčić, *Stvaranje i gajenje kulture Gradišćanskih Hrvatov: polaritet samostalnosti i integracije*, Symposion croaticon »Gradišćanski Hrvati — Die Burgenländischen Kroaten«, HAK, Beč–Wien 1974, 62.
- Benčić 1990. = Nikola Benčić, *Gradišćanskohrvatski rječnik — rječnik društvene potrebe* (rukopis), Željezo 1990, 1–12.
- Brabec 1973. = Ivan Brabec, *Hrvatski govori u Gradišću*, zbornik »Gradišćanski Hrvati«, Čakavski sabor, Zagreb 1973, 61–90.
- Dumančić 1984. = Tihomir Dumančić, *Promjene socijalne strukture i pomaci u bilingvizmu gradišćanskih Hrvata*, zbornik »Gradišćanski Hrvati 1533–1983«, Zagreb 1984, 264.
- Finka 1976. = Božidar Finka, *O čakavskom dijalektu gradišćanskih Hrvata*, Čakavska rič, 2, Split 1976, 65–81.
- Finka 1976. = Božidar Finka, *O čakavskom dijalektu gradišćanskih Hrvata, Problemi i rješenja*, Rasprave ZJ, 3, Zagreb 1977, 37–41; *Isto*, Prilozi, VII kongres jugoslavenskih slavista, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1977, 29–34.
- Finka 1984. = Božidar Finka, *Gradišćanskohrvatska jezična kodifikacija u Nimško–gradišćansko-hrvatsko-hrvatskom rječniku*, zbornik »Gradišćanski Hrvati 1533–1983«, Zagreb 1984, 109–119.
- Finka 1990. = Božidar Finka, *Gradišćanskohrvatski književnojezični izraz — stanje i perspektive*, Narodne manjšine, Ljubljana 1990, 121–128.
- Finka 1991. = Rječnik 1991.
- Gassner–Vlasits 1985. = H. Gassner — J. Vlasits, *Hrvatski službeni jezik u Gradišću — Pravnički glosar (Kroatische Amtsprache im Burgenland — Glossar der wichtigsten Rechtsausdrücke*, Gedr. mit Unterstützung des Bundeskanzlersamtes), Eisenstadt 1985, 1–71.
- Hadrovics 1974. = László Hadrovics, *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*, Wien und Budapest 1974.
- Hadrovics 1985. = László Hadrovics, *Ungarische Elemente in Serbokroatischen*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1985, 1–591.
- Hamm 1974. = Josip Hamm, *Položaj i značenje gradišćansko-hrvatskoga jezika unutar slavenske jezične grupe*, Symposion croaticon »Gradišćanski Hrvati — Die Burgenländischen Kroaten«, HAK, Beč–Wien 1974, 45–52.
- Hamm 1982. = Rječnik 1982.
- Ivšić 1971. = Stjepan Ivšić, *Hrvatska dijaspora u 16. stoljeću i jezik Hrvata Gradišćanaca* — priredio i dijelom obradio Božidar Finka. Izabrana djela iz slavenske akcentuacije (Gesam-

- melte Schriften zum slavischen Akzent), Slavische Propyläen, Band 96, Wilhelm Fink Verlag, München 1971, 723–798 + 6 karata.
- Müller 1984. = Ivan Müller, pozdravna riječ na znanstvenom skupu o gradišćanskim Hrvatima, zbornik »Gradišćanski Hrvati 1533–1983«, Zagreb 1984, XIX.
- Neweklowski 1969. = Gerhard Neweklowski, *Die kroatischen Mundarten in Burgenland, Überblick*, Wiener Slavistisches Jahrbuch, 15, 94–115.
- Neweklowski 1978. = Gerhard Neweklowski, *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, ÖAW, Schriften der Balkankommission — Linguistische Abteilung, XXV, Wien 1978.
- Palković 1974. = Franjo Palković, *Predgovor*, Symposion croaticon »Gradišćanski Hrvati — Die Burgenländischen Kroaten«, HAK, Beč–Wien 1974, 9.
- Palkovits 1987. = Elizabet Palkovits, *Wortschatz des Burgenländisch-kroatischen* — mit einem Vorwort von Josef Hamm, ÖAW, Schriften der Balkankommission — Linguistische Abteilung, 32, Wien 1987, 1–256.
- Rječnik 1982. = Josef Hamm edit., *Deutsch-burgenländischkroatisch-kroatisches Wörterbuch — Nimško-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik*, Izdjalali — Bearbeitet von Nikolaus Bencsics, Božidar Finka, Antun Šojat, Josef Vlasits, Stefan Zvonarich, Eisenstadt–Zagreb 1982, 1–637.
- Rječnik 1991. = Božidar Finka und Radoslav Katičić edit., *Burgenländischkroatisch-kroatisch-deutsches Wörterbuch — Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik*. Izdjalali — Bearbeitet von Nikolaus Bencsics, Božidar Finka, Ivo Srucsich, Antun Šojat, Jozef Vlasits, Stefan Zvonarich, Zrinka Babić, Eugenija Barić, Jasna Finka, Mijo Lončarić, Marko Lukenda, Mile Mamić, Mira Menac-Mihalić, Ante Sekulić, Ljerka Šojat, Marija Znika, Zagreb–Eisenstadt 1991, 1–842.
- Schuster 1987. = Agnjica Schuster, *Prve knjige Gradišćanskih Hrvata*, Hrvatske novine, ljeto 78/broj 50, Željezno 11. decembra 1987.
- Sučić 1973. = Ivan Sučić, *Dijalekti i književnost Gradišćanskih Hrvata*, zbornik »Gradišćanski Hrvati«, Čakavski sabor, Zagreb 1973, 91–95.
- Sučić 1984. = Ivan Sučić, *Razvitak književnog jezika Gradišćanskih Hrvata*, zbornik »Gradišćanski Hrvati 1533–1983«, Zagreb 1984, 89–105.
- Sučić 1987. = Ivan Sučić, *Kroatisch im Burgenland — Hrvatski jezik u Gradišću*, Eisenstadt — Željezno 1987.
- Šojat 1980–1981. = Antun Šojat, *O jeziku i rječniku gradišćanskih Hrvata*, Rasprave ZJ, 6–7, Zagreb 1980–1981, 309.
- Šojat 1984. = Antun Šojat, *Baština i suvremene potrebe gradišćanskohrvatskoga književnog jezika*, zbornik »Gradišćanski Hrvati 1533–1983«, Zagreb 1984, 45–58.
- Tyran 1991. = Petar Tyran, *Zač se bojimo visoke gradišćanskohrvatske kulture*, Hrvate novine, Željezno/Eisenstadt, 25. januar 1991.
- Vlasits (= Vlašić) 1985. = Gassner-Vlasits 1985.
- Vranješ-Šoljan 1984. = Božena Vranješ-Šoljan, *Gradišćanski Hrvati — Problemi masovnih medija*, zbornik »Gradišćanski Hrvati 1533–1983«, Zagreb 1984, 232.

Auf den burgenländisch-kroatischen Sprachwegen

Der Beitrag befasst sich mit der Problematik, die mit der burgenländisch-kroatischen Schriftsprache verbunden ist, insbesondere mit ihrer Beziehung zur Schriftsprache in Kroatien. Es ist eine unbestreitbare Tatsache daß es immer weniger Sprecher des Burgenländisch-kroatischen gibt, und daß sie, obwohl sie in relativ günstigen Verhältnissen leben, fortwährend den assimilatorischen Prozessen ausgesetzt sind.